

Grijs Verleden (2005)

De korte maar krachtige geschiedenis van het Landelijk Platform Vrouwen 50+

Sieth Delhaas

Tijdschrift 'LOVER' 2005/1

Wetenschappers interesseren zich vooral voor oudere vrouwen als het om hun kwalen en ziektes gaat. Politiek en samenleving geven meestal niet thuis als de positie van oudere vrouwen aan de orde wordt gesteld. Het Landelijk Platform Vrouwen 50+ (LPVV), '...een handjevol vrouwen van een uitstervende generatie', zoals er vaak met enig dedain over hen gesproken werd, probeerde deze werkelijkheid ruim vijftien jaar geleden te doorbreken. Even leek dit te lukken. Maar het doek viel voordat de voorstelling kon beginnen.

De vergrijzingsproblematiek staat pontificaal op de politieke agenda. Meestal gaat het daarbij om de zware financiële last die de huidige generatie werkenden moet dragen om de pensioenen en zorgvoorzieningen voor ouderen te kunnen betalen. Maar hoe staat het ondertussen met die ouderen zelf? En vooral met de vrouwen onder hen, vrouwen die geheel in lijn met het kostwinnersdenken in Nederland nooit of nauwelijks hebben gewerkt en nu in een zeer beroerde pensioenpositie verkeren? Vanuit politiek en vakbonden is er nauwelijks aandacht voor deze groep vrouwen. En dat terwijl hun aantal aanzienlijk is.

Eind jaren tachtig sprong het Landelijk Platform Vrouwen 50+ op de bres voor haar generatie vrouwen. Het platform wist in haar vijfjarige bestaan het denken over oudere vrouwen in beweging te krijgen. Hoe deed ze dat, en waarom lukte het uiteindelijk niet om structurele verbeteringen van de grond te tillen?

Binnen de Nederlandse Federatie Bejaardenbeleid (NFB), een koepelorganisatie van zorginstanties, was het in de jaren zeventig al duidelijk dat de op gang komende vergrijzing een zaak van vrouwen zou worden. In die tijd bestonden zowel de directies als personeel van bejaardenzorginrichtingen, als docenten en leerlingen van de opleidingen in deze sector, voornamelijk uit vrouwen. De federatie zocht vanuit haar zorg over dit vooruitzicht begin jaren tachtig contact met vrouwenorganisaties om hen bij het bejaardenbeleid te betrekken.

Afgevaardigden uit vrouwenorganisaties vormden binnen het NFB de Werkgroep Vrouwen 50+. Deze kwam in actie toen door de bezuinigingen van het eerste Kabinet-Lubbers de slechte maatschappelijke positie van verschillende groepen vrouwen zichtbaar werd. Een onderzoek dat de werkgroep uitvoerde, loog er niet om.¹ De pensioenvoorzieningen en -rechten voor vrouwen waren onthutsend slecht, zo bleek.

¹ Marianne Coopmans (red.), *Het zal ons allemaal een zorg zijn. Een inventarisatierapport over de maatschappelijke positie van 50+ vrouwen* (Den Haag: NFBm 1986)

Een van de belangrijkste boosdoeners: het kostwinnersbeginsel uit 1926, dat een ingrijpende rol speelde bij de uitwerking van algemene sociale maatregelen voor vrouwen. Ongehuwde vrouwen werden door het kostwinnersbeginsel in het belasting- en sociale zekerheidsstelsel praktisch onzichtbaar gemaakt.

Armoede

Maar niet alleen op het gebied van inkomenspositie hadden oudere vrouwen een achterstand ten opzichte van mannen. Ook hun voorgeschiedenis op terreinen als onbetaald werk, hulpverlening en onderwijs zorgde voor een slechte uitgangspositie. De ontwikkeling in de jaren vijftig, waarbij het gezin maatschappelijk en politiek in aanzien steeg, had de toegang tot het openbare leven van generaties vrouwen ernstig beperkt, en dat openbare leven tot het exclusieve terrein van de man gemaakt.

De emancipatiegolf in de jaren zeventig bracht daar in korte tijd wel veel verandering in, maar deze vernieuwingen kregen geen betekenis voor vrouwen van vijftig jaar en ouder. Zij hadden door hun lage opleiding en slechte inkomenspositie weinig instrumenten om hun situatie te verbeteren. Door de sterk toegenomen levensverwachting, met een grote kans op toenemende armoede, zag het toekomstperspectief voor oudere vrouwen er dus weinig aantrekkelijk uit.

De media schonken uitgebreid aandacht aan de inhoud van het onderzoek dat de Werkgroep 50+ had verricht en er werden bijna duizend exemplaren van het onderzoeksrapport verspreid. De werkgroep presenteerde de resultaten niet alleen op de VN-Wereldvrouwenconferentie in Nairobi (1985), maar maakte ze drie jaar later ook bekend op een congres in Den Haag van de Europese Federatie voor het welzijn van ouderen (EURAG). De resoluties die de Werkgroep 50+ aan EURAG voorlegde, werden aangenomen. Hierin werd vooral het recht van de oudere vrouw op sociale zekerheid en onafhankelijkheid benadrukt, maar werden ook nieuwe kwesties als het recht op betaalbare huisvesting en een veilige woonomgeving geïntroduceerd. Met dergelijke acties streefde de werkgroep ernaar de positie van de oudere vrouw op de agenda van de nationale overheden en de Europese Gemeenschap te krijgen.

Buitenbeentjes

Begin 1989 werd het NFB opgeheven. Aangemoedigd door hun succes, richtten de leden van de nu thuisloze werkgroep Vrouwen 50+ het Landelijk Platform Vrouwen 50+ (LPV) op. Het verlies van de hoogstnoodzakelijke administratieve en financiële steun vanuit het NFB werd gecompenseerd doordat het ministerie van WVC het platform een projectsubsidie toekende.

Het LPV, dat praktisch dezelfde samenstelling kende als eerder de werkgroep, zette zich energiek in voor de zaak van de oudere vrouw. Omdat noch de vrouwenbeweging, noch de ouderenbonden, noch de overheid echt geïnteresseerd was in het thema oudere vrouwen, moest het LPV herhaaldelijk tegen zere schenen schoppen om de slechte positie van de

oudere vrouw op de agenda te krijgen.

Bernarda Wynia (1920), destijds voorzitter van het LPV stelt dat dit het pijnlijkst was voor vrouwen zelf. 'Op de studiedagen die wij organiseerden, werden vrouwen bewust gemaakt van hun lage opleidingen en het feit dat hun maatschappelijke status meestal afhing van die van hun echtgenoten. Het gebrek aan eigen inkomsten en de onwetendheid over hun pensioenvooruitzichten brachten vooral gehuwde vrouwen in verlegenheid. Maar om hun positie te kunnen verbeteren, moesten zij deze feiten vroeg of laat onder ogen zien.'

De vrouwenorganisaties die de achterban van de LPV vormden, waardeerden het werk dat de LPV verzette, maar ook zij hoorden bepaalde zaken liever niet. Wynia: 'De bestuurders van de vrouwenorganisaties waren meestal getrouwde vrouwen uit de maatschappelijke bovenlaag. Door ons feitenmateriaal over de oudere vrouw werd zichtbaar hoe slecht ook hún status en financiële positie binnen het sociale zekerheidstelsel waren. En dat werd ons niet in dank afgenomen. Als vrouwen van de LPV waren wij in ons eigen achterland buitenbeentjes. En de ouderenbonden, waar mannen meestal de leiding hadden, vonden dat er van achterstelling van vrouwen geen sprake was.'

2,2 Miljoen

De manier van protesteren van de LPV was in overeenstemming met de traditie waar de betreffende vrouwen uit voortkwamen: zij stond op haar strepen, maar bleef beleefd. Haar protesten bestonden in feite uit niet meer dan met de overheid in contact treden, publicaties en protestbrieven verspreiden, en cursussen en congressen organiseren voor vrouwen om hen bewust te maken. De LPV probeerde belanghebbende organisaties en vrouwen te bewegen tot solidariteit en tot protest richting overheid.

Toch had deze strategie effect. Parlement en Kabinet kwamen in beweging, waarschijnlijk door de aanvankelijk grote aandacht van de pers, de internationale presentaties en de nadruk die het LPV legde op het aantal 50+-vrouwen in de samenleving: maar liefst 2,2 miljoen. Via een Kamermotie werd de regering gevraagd een open adviesaanvraag te doen bij de Raad voor het Ouderenbeleid en de Emancipatieraad over de financiële positie van oudere vrouwen.

Nooit eerder, werd daarbij duidelijk, was in ouderennota's gedifferentieerd m/v- beleid in beeld geweest. De Emancipatieraad zag zich met zo'n geweldige problematiek geconfronteerd, dat ze de haar toegemeten tijd van enkele maanden moest verlengen tot bijna anderhalf jaar. Over de gehele linie ontbraken bruikbare gegevens.

'Een slimme meid...'

Een van de belangrijkste boodschappen van de Emancipatieraad aan de regering was dat een beter inkomen voor oudere vrouwen voorwaarde nummer één

was voor de positieverbetering van oudere vrouwen.² Het LPV zag het advies van de Emancipatieraad als een krachtige ondersteuning van haar eigen doelstellingen. Even leek het goed te gaan. De beleidsnota ouderenbeleid die de regering uitbracht bevatte een deelnota met de titel *Toekomstige positie oudere vrouwen*. Een succesverhaal, zo leek het.

Maar het pakte anders uit. Het Kabinet zei weliswaar onder de indruk te zijn van de gegevens, maar het liet de Tweede Kamer tegelijkertijd weten dat de terrein verkennende advisering over oudere vrouwen voorlopig was afgerond. Terwijl de Emancipatieraad *suggereerde* - en het LPV zeker wist - dat de verzamelde informatie nog maar het topje van een grote ijsberg was.

Hoewel het Kabinet toegaf dat de positie van oudere vrouwen sterk verschilde van die van oudere mannen, en bijna altijd een achterstand van oudere vrouwen inhield, kwam het met een harde uitspraak. Het wilde en kon geen toezeggingen doen op het punt van de inkomens van de vrouwen geboren voor 1940. Het kon en wilde die vrouwen niet het perspectief bieden van een (aanvullend) inkomen. Het Kabinet koos voor 'toekomstige' oudere vrouwen; de vrouwen van 'een slimme meid is op haar toekomst voorbereid'. Dit betekende een keuze voor een toenemende feminisering en vergrijzing van armoede.

Tot 1995 maakte het kabinet nog gebruik van de gegevens over de positie van oudere vrouwen die het LPV had weten te verzamelen. Zij werden in diverse (ouderen)nota's en maatregelen verwerkt. Deze waren echter gericht op de positie van 'toekomstige' oudere vrouwen. Begin 1995 werd de subsidie voor het LPV ingetrokken. Vijf jaar na zijn advies moest de Emancipatieraad constateren: veel goede voornemens van het kabinet, maar het ouderenbeleid is nog steeds sekseneutraal.

Sociaal prestige

Hoe was het mogelijk dat de overheid het zich kon permitteren om de 'protesten', die 'betrekking' hadden op de positie van circa 2.2 miljoen vrouwen, te negeren? Het model over protestgroepen van de socioloog Van Goor kan wellicht helpen een antwoord op deze vraag te formuleren.³ Hij omschreef een aantal eigenschappen dat onmisbaar is voor een protestgroep om invloed uit te kunnen oefenen, zoals een goede relatie tussen leiding en achterban, eisen die passen in het dominante patroon van waarden en opvattingen, een groot sociaal prestige van de groep wiens belangen behartigd worden, deskundigheid, en steun binnen het kabinet.

² *Vrouwen 50+. Analyse en advies over de maatschappelijke en financiële positie van oudere vrouwen* (Den Haag: Emancipatieraad, 1990)

³ H. van Goor, 'Politieke participatie van collectiviteiten: pressiegroepen', In: R.B. Andeweg, A. Hoogerwerff & J.J.A. Thomassen, *Politiek in Nederland* (Alphen a/d Rijn, 1993)

Van deze eigenschappen waren vooral de laatste twee van toepassing op het LPV. Deskundigheid was er zeker, en kabinetssteun kwam gedurende de eerste vijf jaar vooral van de minister van WVC, mevrouw Hedy d' Ancona, praktiserend feministe en overtuigd medestander van de protesterende oudere vrouwen. D'Ancona bereidde ook samen met de werkgroep de resoluties voor het EURAG-congres in 1988 voor.

Maar andere succeseigenschappen voor protestgroepen bezat het LPV niet of nauwelijks. Fataal was vooral dat het LPV een groep vertegenwoordigde, die een zeer lage status en weinig prestige had in de samenleving. Door die lage status had de overheid van de groep oudere vrouwen weinig te duchten, en kon zij de protesten van het LPV rustig naast zich neerleggen. Oudere vrouwen verdwenen opnieuw in de anonimiteit, en zijn daar tot op heden, ondanks alle aandacht voor de vergrijzingsproblematiek, nog niet weer uitgetreden.

(In 2003 schreef Sieth Delhaas in het kader van haar studie Algemene Cultuurwetenschappen bij de Open Universiteit Nederland de doctoraalscriptie '*...een handjevol vrouwen van een uitstervende generatie.*' Een onderzoek naar de reacties van de overheid op protesten van oudere vrouwen tussen 1989 en 1995)